

Een Beknopte
Geschiedenis van
Rome

Van Opkomst tot Ondergang

Een Beknopte
Geschiedenis van
Rome
Van Opkomst tot Ondergang

Marcel Kramer

Schrijver: Marcel Kramer
Coverontwerp: Marcel Kramer
ISBN:
© Marcel Kramer

Dit boek is opgedragen aan H. Snoeren, een bron van inspiratie en
wijsheid gedurende vele gelukzalige jaren

*Columbarum absque volare compedibus,
Solutus anxietas et dolor*

Duiven vliegen zonder ketenen,
Vrij van zorgen en pijn

1942-2013

Voorwoord

Jaarlijks vergapen honderdduizenden toeristen zich aan de restanten van de klassieke oudheid. In de stad Rome, tegenwoordig de hoofdstad van de republiek Italië, staren zij in de schaduw van het Colosseum en het Forum Romanum omhoog. Onwillekeurig bekruipt de meeste mensen in deze positie een gevoel van ontzag en verwondering. Hoe waren de Romeinen er zonder de mechanische hulpmiddelen van de industriële revolutie in geslaagd om dergelijke massieve openbare gebouwen op te trekken? En hoe was het leven in de dagen dat Rome het centrum van de wereld was op het gebied van mode, taal, cultuur en beschaving? Dit soort vragen behoren tot het vakgebied van doorgewinterde historici die hun hele leven wijdden aan het bestuderen van de vergane Griekse en Romeinse beschaving. Dit boek probeert geen antwoord te geven op alle vragen van mensen over de klassieke oudheid en haar eigenaardigheden, haar wonderen en gruwel, haar volkeren en culturen. Het zou onmogelijk zijn om alles van de klassieke Oudheid in een boek samen te vatten, om de eenvoudige reden dat wij niet alles weten en alle kennis die wij wel hebben niet in een boek zou passen. Dit boek probeert daarom slechts een globaal overzicht te geven van de lange geschiedenis van het enorme Romeinse rijk, dat in zo veel opzichten de grondlegger is geweest van onze moderne westerse samenleving van vandaag de dag. Dit boek behandelt Rome van opkomst tot ondergang in een notendop en vertelt slechts kort over onderwerpen waar andere schrijvers mogelijk een volledig boek over hebben geschreven.

De Romeinse beschaving was een beschaving met twee gezichten. Enerzijds was er de pracht en praal van Rome en de orde in haar provincies. De Pax Romana zorgde ervoor dat er een ongekend niveau van handel, rijkdom en ontwikkeling tot stand kwam in grote delen van Europa. Zelfs volkeren die buiten de grenzen van het Romeinse rijk leefden, in de wouden en heuvels van Germanië, Schotland en Oost-Europa, refereerden naar het imperium als 'de bewoonde wereld'. Zij deden dan ook meerdere malen actieve pogingen om die wereld binnen te dringen. Niet om haar te vernietigen, maar om zich een plek binnen

de wereld van cultuur en beschaving te forceren en te delen in het geluk van het imperium. Anderzijds echter was de Romeinse beschaving ook een samenleving van slavernij en onderdrukking, waar zowel de armen als de buitenlandse slaven als vee werden behandeld. De Romeinse samenleving was wreed en genoot van bloedvergieten, ook al ging dit gepaard met de dood van onschuldigen. In de arena's en theaters van het rijk werden slaven, misdadigers en vijanden gedwongen tot de dood met elkaar te vechten ter vermaak van de grote volksmassa's. Ondanks deze keerpunten blijft echter het beeld overeind van een beschaving die op het hoogtepunt van haar macht ongeëvenaard was in het Middellandse zeegebied. Tot op de dag van vandaag is geen enkele andere mogendheid in de geschiedenis erin geslaagd haar wil op te leggen aan alle landen rondom de Middellandse zee, hoewel er verschillende pogingen zijn gedaan door onder andere de Ottomanen, de Britten en het fascistische Italië van Benito Mussolini.

Het Romeinse rijk was geen eenheidsworst. In het moderne denken van nationale staten en volkeren met een duidelijk homogene taal en cultuur maken wij vaak de fout om te denken aan 'het Romeinse rijk' waarin 'de Romeinen' leefden. Het Romeinse rijk was in zekere zin een homogeen rijk, omdat de heersende elite Grieks of Latijn sprak als taal en zich in sterke mate met het centrale rijksbestuur verbonden voelde. Via dit bestuur bekleedden zij hun macht en kregen zij kansen om tot ongekende hoogten te stijgen op de sociale en maatschappelijke ladder. Anderzijds echter behielden veel volkeren en stammen in het imperium hun eigen taal en cultuur. Het Aramees, de oude Bijbelse taal, bleef gedurende de Romeinse overheersing van het Nabije Oosten gesproken door veel gemeenschappen in Syrië. In Judea bleef het Hebreeuws de taal van de Joden, ondanks hun veelvuldig contact met Griekse en Latijnse aristocraten en handelaren uit de kerngebieden van het rijk. In Spanje en Gallië behielden veel stammen duidelijke culturele aspecten en delen van hun pre-Romeinse folklore. Op religieus gebied was dit niet anders. De Romeinen blonken uit door hun godsdienstige tolerantie. In veroverde gebieden werden daar aangetroffen goden simpelweg gelijkgeschakeld aan goden die men al in Rome kende. De Romeinen hadden er ook totaal geen probleem mee om een nieuwe god te introduceren in hun pantheon, als zij dachten dat dit de eerste keer was dat ze met een dergelijke god te maken hadden. Het was beter alle goden te vrezen en te aanbidden, dan het gevaar te lopen vervloekt te worden door het nalaten van een specifieke cultus in het imperium. Pas

met de komst van het Christendom zou deze praktijk drastisch veranderen en zou het Romeinse rijk haar monotheïstische karakter krijgen waarom zij later in de geschiedenis van Europa bekend is geworden. Het is dan ook niet voor niets dat Rome terecht de bakermat van het Christendom kan worden genoemd. Het is niet voor niets dat de Paus, als hoofd van de Katholieke Kerk, nog altijd in de stad Rome zetelt.

In dit boek wordt de volledige geschiedenis van Rome verteld in een voor sommigen verassend klein aantal pagina's. Het is dan ook onmogelijk om alles over de Romeinse geschiedenis te vertellen, al is het maar omdat er nog genoeg onderwerpen en vragen zijn waar nog geen duidelijk wetenschappelijk antwoord op gevonden is. Historici zelf zijn het vaak oneens over de exacte loop van de gebeurtenissen en over de achterliggende motieven van de hoofdrolspelers van de geschiedenis. Dit boek concentreert zich voornamelijk op de opkomst, de bloei en de ondergang van het Romeinse rijk. Daarbij spelen verschillende aspecten een belangrijke rol. Enerzijds is er het verhaal van de grote generaals en politici van de republiek, die de grenzen van het imperium generatie na generatie opschoven. Nieuwe volkeren werden onder het gezag van Rome gebracht, nieuwe gebieden werden ontdekt en beschreven door de klassieke auteurs. Anderzijds spelen ook economische en maatschappelijke thema's een belangrijke rol. Het idyllische en vreedzame beeld van Rome dat veel lezers zonder voorkennis zullen hebben, wordt in dit boek stelselmatig verscheurd door klassenstrijd, opstanden, burgeroorlogen en gruwelijke moordpartijen. Economische opbloei, de zwarte bladzijde van de slavernij, grootgrondbezit en de slopende economische achteruitgang in de derde en vierde eeuw na Christus komen aan bod. Dit boek bespreekt ook de turbulente en bloedige overgang van republiek naar keizerrijk, waar een persoon heerste over de levens van miljoenen onderdanen en als een god op aarde werd behandeld. Dit boek vertelt de geschiedenissen van de keizers die Rome bestuurden, en van de keizers die nalieten om te besturen. Onder hen waren mannen van grote eer en wijsheid die hun leven lang in dienst stelden van het gemeenschappelijke goed van het imperium. Er waren echter ook keizers die in hun machtshonger of zelfs in hun zwakzinnigheid het rijk naar de rand van de afgrond brachten.

In dit boek heb ik er voor gekozen om de keizerstijd van Rome niet op te delen in de klassieke onderverdeling van principaat en dominaat. Beidde termen zijn bij het brede publiek niet erg bekend. Ze worden in dit boek wel genoemd en uitgelegd, maar ik heb geen reden gezien om deze termen als leidraad aan te houden. In principe worden de keizers een voor een besproken, en wordt hun regering verteld als het historische verhaal van de keizerstijd van Rome. Aspecten als burgeroorlogen, verraad, de rol van het leger in de staat, economische veranderingen en de toenemende druk van stammen die buiten de grenzen van het imperium leefden komen hierbij stuk voor stuk aan bod. Ook de religieuze veranderingen in het rijk, waarbij het Christendom een steeds grotere en belangrijker rol ging spelen, worden beschreven. Er is echter voor gekozen om geen gebruik te maken van aparte hoofdstukken die specifiek gaan over een van deze problemen. Ik vind het onzin om dit soort onderwerpen onafhankelijk van elkaar te bespreken. De keizers en inwoners van het Romeinse rijk die gedurende deze eeuwen leefden kregen met al deze aspecten tegelijk te maken. Zij wisten heel goed dat zij in een veranderende wereld leefden. Daarom vind ik het niet meer dan logisch dat dit boek een chronologie aanhoudt op basis van de keizers, niet op basis van religieuze, economische of militaire gebeurtenissen.

Tenslotte vertelt dit boek het verhaal over de ondergang van Rome. Dit is een onderwerp waarover veel discussie is. Sommigen trekken zelfs in twijfel of de Romeinse beschaving ooit werkelijk ten onder is gegaan, of dat zij eerder lange tijd een sluimerend bestaan heeft geleid tijdens de Middeleeuwen. Ik onthoud me in dit boek van slopende discussies over deze vraag. Deze geschiedenis stopt bij de dood van keizer Justinianus, de laatste Romeinse keizer die probeerde vanuit Constantinopel (Istanbul) de oude glorie van het rijk te herstellen. Zijn dood en het opgeven door het Oost-Romeinse rijk van de voormalige westelijke gebieden wordt door veel historici gezien als het einde van de klassieke oudheid. Natuurlijk zijn er argumenten te vinden om eerder of juist later van het einde van de oudheid te spreken, maar geen van deze argumenten vormt voor mij persoonlijk een zo duidelijke breuk met het verleden. Voor mij eindigt de oudheid op het moment dat de Romeinse keizers erkennen dat zij niet langer de wereldheerschappij hebben, en dus op het moment dat zij er niet langer naar streven die wereldheerschappij te bezitten. Voor mij is dit het enige juiste moment om de schimmige overgang tussen de klassieke oudheid en de

Middeleeuwen aan te duiden. Wat dit boek niet vertelt is een reeks theorieën die de afgelopen jaren internationaal aan kracht hebben gewonnen. De vergelijking tussen de Verenigde Staten van Amerika en het Rome van de klassieke Oudheid wordt in dit boek niet gemaakt. Dit boek is puur informatief, en niet bedoeld om de moderne tijd te bekritisieren. Daarvoor zijn andere werken en onderwerpen veel beter beschikbaar van de klassieke tijd van de Romeinen.

Inleiding

Keizer Hadrianus reisde tijdens zijn regeringsperiode (117 n.Chr. tot 138 n.Chr.) door de verschillende gebieden die onderdeel uitmaakten van het keizerrijk Rome. Als keizer van het Romeinse imperium kon Hadrianus zich tevens keizer noemen van de ontwikkelde steden van Griekenland, die al duizenden jaren cultuur achter de rug hadden en als de geboortekribbe van de westerse beschaving worden erkend door veel moderne historici. Hadrianus bezocht echter tevens steden aan de rivier de Rijn in het huidige Duitsland en Nederland. Deze gebieden waren vroeger stamgebieden waar krijgerelites de dienst uitmaakten en slechts konden regeren bij de gratie van hun oorlogsbuit en prestige op het slagveld. De Keltische bevolking die hier leefde sprak Latijn en vereerde Romeinse goden. Hadrianus bezocht ook Noord-Afrika, de graanschuur van Rome, waar de oude beschavingen van Carthago en Egypte nu als Romeinse provincies onder de scepter van Hadrianus leefden.

Hadrianus en zijn tijdgenoten konden met enig recht beweren dat zij in de beschaafde wereld leefden. Veel vermogende Romeinen leefden in villa's op het platteland waar men de beschikking had over beschaafde zaken als een badkuip, bedienden, vloerverwarming, een botanische tuin en servies van kostbaar porselein en zilver. De Romeinse grenssteden aan de Rijn en aan de Donau hadden openbare theaters voor spelen, badhuizen die voor een breed publiek toegankelijk waren en tempels met zuilen en marmer. Bestraatte wegen verbonden de steden onderling in een ingewikkeld handelsnetwerk dat veelvuldig en intensief werd gebruikt door handelaren uit alle windstreken van het Romeinse imperium. Op het platteland leefde men in de tijd van de Pax Romana, de Romeinse vrede, die meer dan tweehonderd jaar zou duren en voor geheel het Middellandse zeegebied een ongekende welvaart met zich mee zou brengen. Vandaag de dag herinneren imposante ruïnes nog steeds aan deze glorie-dagen van de Romeinse beschaving.

Aan de overkant van de Rijn en de Donau leefden de Germaanse stamhoofden van die periode nog steeds in huizen waar de rook van de haard door een gat in het dak naar buiten ontsnapte. Het is dan ook

geen wonder dat veel van deze Germanen pogingen deden om het Romeinse rijk binnen te vallen. Zij deden dit niet om het rijk rondom de Middellandse zee ten gronde te richten, maar poogden slechts om toegang te verwerven tot de beschaafde wereld van de Romeinen. Uiteindelijk zouden het echter de volksverhuizingen zijn van de Germaanse stammen, die het einde betekende van de klassieke Oudheid in West-Europa en het begin inluidde van de vroege Middeleeuwen. In het oostelijke deel van het Middellandse zeegebied zou de Romeinse beschaving blijven bestaan tot het jaar 1453 n.Chr., toen de keizerlijke hoofdstad van het oosten, Constantinopel, door de Ottomaanse Turken werd veroverd.

De erfenis van het Romeinse rijk bestaat echter nog steeds. Het Latijn is de taal van de wetenschap, zoals het eens de taal was van het bestuur van het Romeinse rijk. Steden die in het Romeinse rijk zijn gesticht, hebben vandaag de dag nog steeds een belangrijke betekenis. Constantinopel is vandaag de dag als Istanbul een bruisende metropool, en Rome is de hoofdstad van de nieuwe Italiaanse republiek zoals die gedurende de 19^e en de 20^e eeuw vorm heeft gekregen. Steden als München, Parijs, Madrid, Tunis, Benghazi, Alexandrië, Tel-Aviv en Athene speelden al in de Romeinse tijd een belangrijke rol in het Middellandse zeegebied. In veel gebieden van Europa wordt vandaag de dag nog steeds een taal gesproken die is afgeleid van het Latijn. Het Italiaans, Frans, Spaans, Portugees en Roemeens zijn Romaanse talen die teruggaan tot in de late Oudheid. In Griekenland en op Cyprus wordt nog steeds het Grieks gesproken zoals dat al eeuwenlang in de oostelijke helft van het Romeinse rijk de taal van het volk en de elite was.

Rome kent een bewogen geschiedenis. Haar geschiedenis begint als een van de vele stadstaten in Italië, een weinig imposante rol. Gedurende de tijd van de Romeinse koningen zou de bevolking echter gestaag groeien en meer rechten op gaan eisen. Na de verdrijving van de koningen werd Rome een Republiek met sterke connecties naar de Griekse en de Etruskische wereld die hen aan alle kanten omringde. De ongekende concurrentiedrift binnen de elite van de Republiek leidde tot een reeks succesvolle maar bloedige oorlogen waarin heel het Italiaanse schiereiland onder Romeinse controle werd gebracht. Tijdens en na deze oorlogen lieten de Romeinen voor het eerst duidelijk hun fenomenale talent voor organisatie en integratie van veroverde gebieden zien. Zij incorporeerden volkeren, goden en culturele

gebruiken in hun eigen cultuur en legden daarmee de fundering voor een van de succesvolste grootmachten in de wereldgeschiedenis. De Romeinen toonden zich echter ook wrede meesters tegenover gemeenschappen die in opstand kwamen. Slavernij was in de vrije Republiek een doodnormaal verschijnsel. Geen enkele Romein zal erover nagedacht hebben dat slaven ook mensen waren. Zij werden gezien als vee, dat men op de markt kon kopen en kon inzetten voor het eigen gewin.

De Republiek ging uiteindelijk rond het begin van de Christelijke jaartelling ten onder aan haar eigen concurrentiedruk. De Republiek was niet in staat om de zucht naar macht en rijkdom van haar grootste politici en generaals in toom te houden. Na geslaagde machtsovernames van de generaals Sulla en Marius slaagde Julius Caesar er na een lange burgeroorlog uiteindelijk in om alle macht in de Republiek naar zich toe te trekken. De moord op Caesar, gepleegd door senatoren die oprecht bevreesd waren voor het voortbestaan van de vrije Republiek, kon deze ontwikkelingen niet stopzetten. De opvolger van Caesar, Augustus, ontpopte zich tot de eerste keizer van Rome. Hij zou zich echter geen keizer noemen, en stelde zichzelf voor als de eerste dienaar van de staat. Deze politiek zou gedurende de eerste twee eeuwen van het keizerrijk gemeengoed blijven onder de keizers van Rome.

Het Romeinse keizerrijk zou nog ruim vijf eeuwen blijven bestaan en omvatte alle landen rondom de Middellandse zee. In de eerste twee eeuwen van haar bestaan presenteerden de keizers zich als de eerste burgers van de staat, niet als een goddelijke vorst. In deze periode heerste er een relatieve rust en kwam Rome op het toppunt van haar macht. De Pax Romana zorgde in deze periode voor een ongekende bloeiperiode in cultuur, welvaart en bouwkunst. Ook het keizerrijk werd echter achtervolgd door spoken uit haar verleden. De keizers kregen steeds vaker te maken met buitenlandse vijanden die Romeinse technieken imiteerden. Binnen de grenzen van het imperium ontwikkelden lokale legers een steeds grotere band met hun gebied en met hun generaals, die net als in de tijd van de Republiek probeerden zo veel mogelijk gezag, eer en macht naar zich toe te trekken. In de loop van de derde eeuw na Christus bevochten keizers elkaar met legers in het veld en stortte het centrale bestuur van het imperium grotendeels in elkaar. Pas in de vierde eeuw stabiliseerde het rijk zich en ontstond er een nieuwe vorm van keizerschap, die heel anders was dan de keizerschappen van de eerste en de tweede eeuw na Christus. De

keizers van de vierde en de vijfde eeuw portretteerden zich als afgezanten van de goden en hadden een goddelijke almacht. Van de term eerste burger was allang geen sprake meer in het keizerrijk.

In de loop van de vierde eeuw groeiden de westelijke en de oostelijke helft van het imperium steeds verder uit elkaar. Het Griekse oosten bleef machtig en een stedelijke samenleving, terwijl het Latijnse westen economisch achteruit ging en ten prooi viel aan binnenvallende Germaanse stammen. Uiteindelijk zou het West-Romeinse rijk in 476 n.Chr. ten val komen, hoewel haar oostelijke wederhelft nog honderden jaren bleef bestaan en pas tijdens de hoge Middeleeuwen door de Ottomaanse Turken veroverd zou worden.

Dit boek vertelt de geschiedenis van Rome vanaf haar opkomst als een van de vele stadstaten in Italië. Dit boek beschrijft de groei van het Romeinse rijk en de problemen die haar inwoners moesten zien op te lossen. Daarbij gaat de meeste aandacht uit naar de politieke, militaire en staatkundige geschiedenis van Rome. Er is in dit boek relatief minder aandacht voor kunstgeschiedenis en de culturele achtergronden van de Romeinse beschaving, hoewel zij wel genoemd worden waar dat noodzakelijk is voor een goed lopend verhaal en begrip voor de gebeurtenissen. Dit boek eindigt met de verovering van grote delen van het Oost-Romeinse rijk door de moslims in de zesde eeuw na Christus, waarmee de basis werd gelegd voor de nieuwe machtsverhoudingen in het Nabije Oosten. Lang niet alles wat er gedurende de eeuwen van Romeinse overheersing in het Middellandse zeegebied staat in dit boek beschreven. Veel meer neemt dit boek u als lezer mee langs de hoogtepunten van de Romeinse geschiedenis in chronologische volgorde. Er is relatief veel aandacht voor de periode waarin de Republiek ten val kwam en voor de tijd waarin het West-Romeinse rijk en onder ging tijdens de volksverhuizingen. Anderzijds is er relatief gezien weer minder aandacht aan de verschillende Romeinse cultus van goden en aan de opkomst van het Christendom in de loop van de eerste en tweede eeuw na Christus. Hier is doelbewust voor gekozen, omdat deze onderwerpen een groot deel van de Romeinse elite gedurende deze periode niet geïnteresseerd zullen hebben. Dit boek probeert dus een beeld te schetsen van hoe de Romeinen hun eigen geschiedenis gezien zullen hebben, beschreven vanuit modern oogpunt met kennis achteraf.

1

De stad aan de Tiber

Over het ontstaan en de expansie van Rome

De vroegste geschiedenis van Rome is in de nevelen van de geschiedenis gehuld. Archeologisch onderzoek en eigentijdse Romeinse bronnen geven ons een beeld van het ontstaan van Rome, maar kunnen nooit al onze brandende vragen beantwoorden. Noch geven zij een volledige wetenschappelijke duidelijkheid over de eerste eeuwen van de stadstaat Rome, waarin mythe en geschiedschrijving in Romeinse bronnen zo door elkaar lopen. De Romeinse schrijver Livius, die schreef in de eerste eeuw voor Christus, erkende al in zijn eigen teksten dat:

De verhalen over de tijd van voor de stichting van de stad, of beter: over die stichting zelf, blinken eerder uit door hun poëtische schoonheid dan dat ze berusten op betrouwbare oorkonden van werkelijke feiten.

Livius was van mening dat dit niet erg was, aangezien de stichtingsmythen van de Romeinen voor hem evenveel waarheid bevatten als de historische feiten. Voor moderne historici echter vormen de vroegste eeuwen van de Romeinse geschiedenis een gevaarlijk moeras. Om mythen en feiten uit elkaar te houden heb ik besloten zowel de Romeinse mythe als de bevindingen van archeologisch onderzoek in dit boek op te nemen. Dat is noodzakelijk omdat de Romeinse mythe ons veel vertelt over de culturele opvattingen van de Romeinen. De mythen van de Romeinen zijn geen losse flodders, maar een venster in de culturele leefwereld van de Romeinse samenleving. Zaken als plichtsbesef, eerlijkheid, oorlog en de grote invloed van de goden op het dagelijkse leven komen in de stichtingslegende van Rome sterk naar voren. Dit zijn elementen die

zich gedurende de gehele Romeinse geschiedenis (en qua godsdienst in ieder geval tot de opkomst van het christendom) zijn blijven herhalen, en een niet te onderschatten rol hebben gespeeld bij de historische gebeurtenissen en beslissingen van het Romeinse volk en haar leiders in oorlog en vrede. Om die reden is het noodzakelijk om zowel mythen als historische waarheid op te nemen in een werk over de Romeinse geschiedenis.

De stichtingslegende van Rome

Volgens de Romeinse geschiedschrijving werd de stad Rome in het jaar 753 v.Chr. gesticht. De stichtingslegende van Rome is in latere eeuwen opgeschreven en verder uitgekristalliseerd. De Romeinse mythe begon met de persoon Aeneas, een van de helden van de Trojaanse oorlog, en diens zoon Ascanius, die door de Romeinen Julius werd genoemd. Julius was de stichter van de stad Alba Longa in Latium, een vruchtbare landstreek in Midden-Italië, en de locatie van het latere Rome. Een tijdlang zag het ernaar uit dat Alba Longa de machtigste stadstaat van Midden-Italië zou worden. Het lot besliste echter anders. De twaalfde koning van Alba Longa, Procas, riep op zijn sterfbed zijn volwassen zonen Numitor en Amulius bij zich. Hij drukte hen met zijn laatste adem op het hart samen te werken en Alba Longa in harmonie te besturen. Om dat doel te bereiken schonk de stervende Procas de kroon aan Numitor, maar gaf hij het beheer van de schatkist van Alba Longa aan diens broer Amulius. Het duurde niet lang voordat de eerzuchtige Amulius zijn broer van de troon stootte en zichzelf alle staatsmacht toe-eigende. Om te voorkomen dat eventuele nakomelingen van Numitor zijn eigen kinderen zouden beoorloggen, dwong Amulius de zuster van Numitor, Rhea Silva, om een Vestaalse Maagd te worden. De Vestaalse Maagden waren hoogpriesteressen in Rome en blonken uit door hun gelofte van levenslange kuisheid.

De eerzuchtige Amulius had echter buiten de begeerte van de goden gerekend. De oorlogsgod Mars (hoewel eerdere Romeinse bronnen een “onbekende en naamloze god” beschrijven) overmeesterde Rhea Silva en verwekte een tweeling bij haar. Deze tweeling heetten Romulus en Remus. Toen Amulius van dit nieuws hoorde, beval hij een dienaar de twee zuigelingen te vermoorden. De met deze opdracht belastte dienaar kreeg het echter niet over zijn hart om de twee zuigelingen te

vermoorden, en zette hen in plaats daarvan in een rieten mandje in de Tiber. De zuigelingen bleven in het riet steken en werden daar gevonden en gezoogd door de wolvin Lupa. Deze wolvin prijkt nog steeds op beelden en in monumentale gebouwen uit de Romeinse tijd. Uiteindelijk werd de tweeling gevonden door de herder Faustulus, die hen opvoedde als zijn eigen zonen. Pas toen Romulus en Remus volwassen werden en in aanraking kwamen met mannen uit Alba Longa, leerden zij van hun werkelijke afkomst en koninklijk bloed.

De tweeling besloot hierop naar Alba Longa te gaan en Amulius van de troon te stoten. Zij slaagden hierin, en Numitor keerde terug op de troon. Uit dankbaarheid bood hij de tweeling een plek aan in zijn hofhouding. Romulus en Remus weigerden echter. Zij trokken naar de plek op de oever van de Tiber waar hun mandje in het riet was blijven steken, en stichtten daar een nieuwe stad. Deze stad noemden zij Rome. Tijdens de bouw van de stad kregen de broers echter ruzie. Op dit punt circuleren er twee versies binnen de Romeinse literatuur. De eerste versie (en de meest bekende) stelt dat zowel Romulus als Remus het koningschap over Rome opeisten. Zij trokken allebei naar een van de zeven heuvels en wachtten daar op goddelijke voortekenen. Remus zag zes gieren aan de hemel en spoedde zich terug naar het dal. Op hetzelfde moment zag Romulus echter twaalf gieren. In de ruzie die ontstond doodde Romulus zijn broer, en werd zo de eerste koning van Rome. Een andere versie van het stichtingsverhaal vertelt hoe Romulus een stadsmuur bouwde, en hoe Remus over de stadsmuur sprong en haar belachelijk maakte. “Deze muur houdt geen enkele vijand tegen”, zou hij hebben verklaard. In razernij ontstoken zou Romulus zijn zwaard hebben getrokken en zijn broer hebben vermoord, waarop hij de eerste koning van Rome werd. Met Romulus begint de koningstijd van Rome, die de vroegste eeuwen van haar geschiedenis als schimmige stadstaat in Italië beslaat.

De Sabijnse maagdenroof

Behalve de legende van Romulus en Remus is er een tweede verhaal dat nauw verbonden is aan de stichtingslegende van Rome. Volgens de legende van de Sabijnse maagdenroof verspreidde Romulus doelbewust het gerucht dat Rome haar poorten opende voor iedereen die een nieuw bestaan op wilde bouwen in de stad. Deze soepele immigratiepolitiek

trok vreemdelingen van heinde en verre uit Italië. Romulus constateerde echter een groeiend probleem in zijn stad: de vreemdelingen waren voornamelijk mannen. Er dreigde een groot tekort aan huwbare vrouwen te komen, die daardoor niet konden zorgen voor voldoende nageslacht om de bevolking op peil te houden. Daarom besloot Romulus de vrouwen voor Rome ergens anders vandaan te halen.

Om dit probleem op te lossen organiseerde Romulus in Rome een groot festival. Dit festival, de *consualia*, werd massaal bezocht door de naburige stam van de Sabijnen. De Sabijnen hadden ter gelegenheid van het festival hun dochters met zich meegenomen. Romulus vatte het plan op om deze dochters te ontvoeren en als burgers in Rome op te voeden. Het signaal voor de vrouwenroof zou door Romulus zelf gegeven worden, zodra hij op zou staan en zijn purperen koningsmantel zou herschikken. Toen hij dit signaal gaf, trokken de Romeinse edelen hun zwaarden en stormden woest brullend op de Sabijnen af, die volkomen verrast werden door het geweld. In totaal zouden de Romeinen 683 Sabijnse vrouwen hebben mee geroofd. De Romeinen lieten de Sabijnse mannen in leven, wat de vernedering des te groter maakte. De Sabijnen die op het feest aanwezig waren geweest reageerden boos en geschrokken op een dergelijke flamboyante schending van het gastrecht.

Toen het nieuws over de Sabijnse maagdenroof zich verspreidde maakten de Sabijnen zich op voor oorlog. Zij trokken een jaar later naar Rome op met de bedoeling hun vrouwen en dochters met geweld terug te krijgen, als het tot een veldslag zou komen. Toen zij bij de poorten van Rome aankwamen, vonden zij echter dat de Sabijnse vrouwen gelukkig getrouwd waren met hun nieuwe Romeinse echtgenoten. Velen van hen droegen al kinderen bij zich. De Sabijnse vrouwen stelden zich tussen de twee legers op en eisten van zowel de Romeinen als van de Sabijnen dat zij hun geschillen op een vreedzame manier bij zouden leggen. Gedreven door hun liefde voor de vrouwen gingen beide partijen akkoord. Uiteindelijk spraken zij af dat de Sabijnen in Rome mochten wonen, en er afwisselend een Romeinse en een Sabijnse koning benoemd zou worden om de stad te besturen.

Deze mythe is vermoedelijk gebaseerd op de spanningen die er in de begintijden van Rome ontstonden tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de stad. De Romeinse identiteit was nog ver te zoeken in de dorpen op de heuvels. Drie etnische groepen komen uit de

mist van de geschiedenis naar voren om het oude Rome te domineren: de Latijnen, de Sabijnen en de Etrusken. Iedere groepering wilde een evenredig aandeel hebben in de politiek van de nieuwe stadstaat. Het kan niet anders of dit heeft tot conflicten geleid binnen de stad. De aangedragen oplossing in de mythe van de Sabijnse maagdenroof, waarin de Latijnen en de Sabijnen wisselend de monarch aanleveren, is mogelijk op een historische waarheid gebaseerd. Een groot deel van het Romeinse koningschap is in de mist van de geschiedenis gehuld. Alleen over de laatste drie koningen is met zekerheid iets te zeggen, en deze koningen waren stuk voor stuk van Etruskische komaf. Het is dus goed mogelijk dat koningen voor de komst van de Etruskische koningen afwisselend Latijnen en Sabijnen waren, de twee dominanten groeperingen in het Rome van die eeuw.

Archeologisch onderzoek in Rome

Archeologisch onderzoek in en rondom Rome laat een heel ander beeld zien over de eerste dagen van de Romeinse staat. Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat de heuvels in het centrum van Rome minstens sinds de tiende eeuw voor Christus werden bewoond. Tot de achtste eeuw voor Christus echter was er geen sprake van een stadstaat. De gemeenschappen op de heuvels van Rome werkten slechts samen in het geval van oorlogen of een dreiging van buitenaf. Zij brachten dan een gezamenlijk leger op de been dat geleid werd door een aanvoerder die zij 'koning' noemden. Deze legers waren geen beroepslegers, maar bestonden vermoedelijk uit boeren en burgers die slechts door de kunde van hun aanvoerders bijeengehouden werden. Van een werkelijke gemeenschapszin was dan ook vermoedelijk nauwelijks sprake in de eerste eeuwen van de ontwikkelende Romeinse beschaving.

De eerste bewoners van de Romeinse heuvels waren naar alle waarschijnlijkheid betrekkelijk eenvoudige en kleinschalige boeren die leefden van landbouw en veeteelt. Ook tuinbouw behoorde mogelijk tot hun werkzaamheden. De grote van hun land zou tegenwoordige boeren verbazen, omdat de hoeveelheid grond die de gemiddelde Romeinse boer in de vroegste geschiedenis van Rome bezat tegenwoordig ontoereikend zou zijn om zelfs maar een volwassen persoon economisch boven water te houden. Tegenwoordig wordt aangenomen dat deze boerengemeenschappen georganiseerd waren in

familiegroepen, die later in de Romeinse geschiedenis een belangrijke sociale en politieke rol zouden spelen in Rome. Deze familiegroepen stonden onder leiding van aristocratische leiders, de ‘patres’ (vertaald: *vaders*). Slechts zeer langzaam zouden deze gemeenschappen aaneengroeien tot een enkele stadstaat. De vraag die hierbij ontstaat is echter: hoe slaagde Rome erin om een stabiele en welvarende stadsgemeenschap op te bouwen? Wat was haar geheime troef?

Archeologen hebben het antwoord op deze vraag nabij Rome gevonden, aan de monding van de Tiber. Zout was in de Oudheid een zeer gewild luxeproduct. De Romeinen kapitaliseerden de zoutwinning bij de monding van de Tiber. Na verloop van tijd ontstond er een zoutweg, de *via Salaria*, die liep van Rome naar de Romeinse kolonie Ostia aan de riviermonding. De stichting van Ostia vond vermoedelijk plaats in het midden van de zevende eeuw voor Christus, toen Rome in een snel tempo ontwikkelde en groeide. De Romeinen verkochten het zout aan naburige Latijnse en Etruskische gemeenschappen, die zelf niet over een dergelijke waardevolle bron van inkomsten beschikten. Bovendien lag Rome aan een kruispunt van handelswegen tussen de welvarende Etruskische gemeenschappen in het noorden en de Griekse steden in het zuiden van Italië. De bevaarbare rivier Tiber gaf tevens toegang tot de Middellandse zee en tot afzetmarkten in de Sabijnse heuvels aan de voet van de Apennijnen. Handelsrijdommen van alle windstreken uit Italië vloeiden zo in Rome samen. De stad maakte hier dankbaar gebruik van en gebruikte het als middel om haar expansie voort te zetten.

De vroegste geschiedenis van Rome wordt beheerst door een reeks koningen, waarvan niet onomstotelijk is vast te stellen of zij werkelijk hebben geleefd. Dat Rome in haar eerste eeuwen een koningschap kende is vrijwel zeker, maar de namen die door latere Romeinse auteurs zijn overgeleverd berustten naar alle waarschijnlijkheid meer op mythe dan op waarheid. Alleen over de laatste drie Romeinse koningen, die vanaf 616 v.Chr. regeerden, is met zekerheid meer te zeggen dat op feitelijke kennis berust. Rome kreeg rond deze periode te maken met een snelle bevolkingsgroei. Deze groei werd mede veroorzaakt door de zoutwinning nabij Ostia, maar ook door een relatief grootschalige emigratie van Etrusken uit het noorden. De laatste drie koningen van Rome waren dan ook afkomstig uit Etruskische adellijke families die een nieuw thuis hadden gevonden in Rome. Dit toont duidelijk aan dat Rome sterk onder Etruskische invloed stond. Dit